

Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseyinî'nin Hayatı, Eserleri, İlmi ve Tasavvufi Yönü

Serkan Aytaç – Uğur Gözel

Öz

Konu ve Amaç: Araştırmanın amacı, Abdülbâki el-Hüseyinî'nin ilmi, tasavvufi kimliği, irşat faaliyetleri ve eserleri üzerinden Menzil Dergâhı'nın çağdaş tasavvufi etkisini ortaya koymaktır.

Yöntem: Çalışmada, biyografik tarama ve doküman inceleme yöntemi kullanılmış; hem birincil kaynaklardan (eserleri, sohbetleri) hem de ikincil kaynaklardan (biyografiler, röportajlar) faydalanılmıştır.

Bulgular: Şeyh Abdülbâki el-Hüseyinî, medrese ve tekkeyi birlikte yaşatan bir yaklaşımı benimseyerek hem ilmi hem de tasavvufi sahada büyük etki bırakmıştır. Yüz binlerce kişiye irşat hizmeti sunmuş, birçok halife ve talebe yetiştirmiştir. "el-Minhâcü's-Senî" adlı eseri, tasavvufi usulleri ayet ve hadislerle temellendiren bir kaynak olarak dikkat çekmektedir.

Sonuç: Abdülbâki el-Hüseyinî'nin hayatı, medrese hizmetleri, tasavvufi kimliği ve *el-Minhâcü's-Senî* adlı eseri, Nakşbendî-Hâlidî geleneğin çağdaş dönemdeki temsil biçiminin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Literatürde, Abdülbâki el-Hüseyinî ve söz konusu eseri merkeze alan müstakil ve bütüncül bir akademik incelemeye rastlanmaması, bu konunun ilmi açıdan ele alınmasının alan için özgün bir katkı ortaya koyduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Nakşbendiyye, Abdülbâki el-Hüseyinî, Menzil, Gavs-ı Sâni, *el-Minhâcü's-Senî*

The Life, Works, Scholarship, and Sufi Orientation of Syakh Sayyid Abdalbâqî al-Husayni

Abstract

Subject and Purpose: The aim of this research is to present the religious, scholarly, and Sufi contributions of Shaykh Abdalbâqî al-Husayni and to highlight the contemporary spiritual influence of the Menzil Lodge within the Naqshbandi-Khalidi tradition.

Method: The study employs a biographical and document analysis method, utilizing both primary sources (his writings and discourses) and secondary sources (biographies, interviews, and related literature).

Results: Shaykh al-Husayni significantly influenced both the religious and spiritual landscape by integrating madrasah education with Sufi practice. He guided hundreds of thousands of followers and trained many khalifas and scholars. His work "*al-Minhâj al-*



Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, serkanaytac787878@hotmail.com

Master's Student, Karabuk University, TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, ugurgozel@karabuk.edu.tr

Assist. Prof., Karabuk University, TÜRKİYE



This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.



Aytaç Serkan, Gözel Uğur. "Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseyinî'nin Hayatı, Eserleri, İlmi ve Tasavvufi Yönü". *Mutalaa* 5/2 (Aralık 2025), 12-32.



ORC ID: orcid.org/0009-0006-6775-9195

ORC ID: orcid.org/0000-0002-9016-349X

ROR ID: ror.org/04wy7gp54

ROR ID: ror.org/04wy7gp54

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.18110225



Geliş tarihi: 01.08.2025

Kabul tarihi: 28.12.2025

Sanî” presents the principles of Sufism, especially those of the Naqshbandi path, grounded in Qur'anic verses and Hadiths.

Conclusions: The life, madrasa services, Sufi identity, and the work *al-Minhâj al-Sanî* of Abdülbaki al-Hüseynî contribute to understanding the contemporary representation of the Naqshbandî-Khâlîdî tradition. The absence of a standalone and comprehensive academic study focusing specifically on 'Abdülbâki al-Hüseynî and this work in the existing literature indicates that addressing this subject provides an original contribution to the field.

Keywords: *Sufism, Naqshbandiyya, Abdülbâkî al-Husayni, Menzil, Gavs-i Sanî, al-Minhâj al-Sanî*

Giriş

Yaşadığımız coğrafyada önemli bir misyona sahip olan Nakşbendiyye tarikatı, tarihsel süreç içerisinde hem genel adlandırmalar hem de tarikat bünyesinde ortaya çıkan kollar aracılığıyla farklı isimlerle anılmıştır. Hz. Ebû Bekir'e (ö. 13/634) nispet edilen ilk dönem, literatürde “Siddîkiyye” olarak adlandırılmıştır. Şeyh Tayfûr b. Îsâ Bâyezîd-i Bistâmî'ye (ö. 234/848) uzanan süreçte bu silsile “Tayfûriyye” ismiyle anılmıştır. Bâyezîd-i Bistâmî'den Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'ye (ö. 575/1179) kadar olan dönemde tarikatın temel usul ve esasları şekillenmiş; Gucdüvânî'den Bahâeddin Muhammed el-Üveysî el-Buhârî'ye (ö. 791/1389) uzanan çizgide ise “Hâcegâniyye” adı öne çıkmıştır. Bahâeddin Nakşbend sonrasında tarikat, “Nakşbendiyye” genel adıyla tanınmıştır.

Bu genel yapı içerisinde, tarikatın yayılma ve kurumsallaşma süreciyle birlikte çeşitli kollar teşekkül etmiştir. Hâce Ubeydullah Ahrâr'a (ö. 895/1490) nispetle ortaya çıkan Ahrârîyye, Nakşbendiyye'nin önemli kollarından biri olarak temayüz etmiştir. İmâm-ı Rabbânî Ahmed el-Fârûkî es-Sirhindî (ö. 1033/1624) ile birlikte tarikat bünyesinde Müceddidiyye kolu teşekkül etmiş ve bu kol, Şemseddin Habîbullâh Mazhar Cân-ı Cânân'a (ö. 1195/1781) kadar etkisini sürdürmüştür. Müceddidiyye geleneği içerisinde Mazhar Cân-ı Cânân'a nispetle Mazhariyye kolu ortaya çıkmıştır. Bu silsilenin devamında Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827) ile birlikte Nakşbendiyye tarikatı içerisinde çeşitli kollar varlığını sürdürmekle beraber, Hâlidîyye kolu teşekkül etmiş ve tarihsel süreçte belirleyici bir konum kazanmıştır.¹

Günümüzde Menzil Dergâhı Nakşbendiyye tarikatının Hâlidîyye kolunun önemli şubelerinden bir tanesidir. Bu dergâhın âdap, usul ve erkânı bu yola aittir. Menzil Dergâhı Abdülhâkîm el-Hüseynî (ö. 1392/1972) tarafından kurulmuş, Şeyh Abdülhâkîm'den sonra Menzil Dergâhına postnişin olan oğulları; Seydâ Muhammed Râşid (ö. 1414/1993) ve Abdülbâki el-Hüseynî (ö. 1444/2023) tarafından ilim ve irşat faaliyetleri devam ettirilmiştir. Bu dergâh 1970'li yılların politik çatışma ortamında birbirlerinin canlarına kastetmiş insanları bir saf ve bir sofrada buluşturmuştur. 1993 yılında ağabeyi Seydâ Muhammed Râşid'in vefatıyla Menzil dergâhında irşat postuna oturan Abdülbaki el-Hüseynî ile birlikte hem Türkiye'nin hemen hemen bütün il, ilçe, kasaba ve köylerinde hem de Ürdün, Kırgızistan, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde yayılma imkânı bulmuştur. Günümüzde özellikle yüz binlerce insanın irşadına vesile olmuş, Anadolu'da dinî, fikrî ve tasavvufî hayat üzerine tesir etmiştir.²

Bu bağlamda, literatürde Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseynî'nin hayatı, tasavvufî ve şahsiyeti üzerine yapılmış müstakil bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Özellikle onun *el-Minhâcû's-Senî fî Âdâbî's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî* adlı eserinin ilmi

¹ Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *el-Behcetü's-Seniyye fî Âdâbî't-Ṭarîkatî'n-Nakşibendiyye*, 21-22.

² Muhammed Mübarek el-Hüseynî, *Ehl-i Hizmet* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017), 55.

açıdan değerlendirilmediği görülmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı, Abdülbâki el-Hüseynî'nin ilmi, tasavvufi kişiliği ve anılan eserinin adı, telif tarihi, yazılış amacı ve muhtevasını ele alarak literatüre özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. İşte bu çalışmamızda, günümüzde Nakşibendî-Hâlidi kolunun en önemli şubelerinden birisi olan Menzil Dergâhının üçüncü postnişin şeyhi Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseynî'nin şahsiyeti, ilmi, tasavvufi kişiliği ve *el-Minhâcû's-Senî fî Âdâbî's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî* adlı eserini ele alacağız.

1. Hayatı ve Kişisel Özellikleri

1.1. Doğumu, Soyu ve Çocukluğu

Nakşibendîyye tarikatının Hâlidiyye kolunun şeyhlerinden Abdülbâki el-Hüseynî³, Menzil Dergâhının kurucusu olan Abdülhakîm el-Hüseynî'nin⁴ üçüncü oğlu, Seydâ Muhammed Râşid el-Hüseynî'nin⁵ kardeşi ve halifesi, Menzil dergâhının üçüncü postnişin şeyhidir. Dedesi Hâlidî şeyhlerinden Hazret lakabı ile bilinen Şeyh Muhammed Ziyâeddîn el-Nurşînî⁶ nin (ö. 1342/1924) halifesi kabul edilen Seyyid Muhammed'dir.⁷ Annesi Seyyide Sıddıka Hanım'dır. Hicrî 1362 / Miladî 1943 yılında Siirt ilinin Baykan ilçesine bağlı Taruni (Demirışık)⁸ köyünde dünyaya geldi.⁹ Baba ve anne tarafı Hz. Hüseyin'in (ö. 61/680) soyundan geldikleri için "Seyyid" ve "el-Hüseynî" nisbeleriyle, dedelerinin memleketi olan Bilvanis¹⁰ köyüne nisbeyle de "el-Bilvânisi", halk arasında da "Seyda, "Menzil Şeyhi" ve "Gavs-ı Sâni"¹¹ gibi nisbelerle anılıp tanınmış, kendisi ise kitabının

³ Soyadı değişikliğine izin veren kanundan sonra 'Erol' ailesinin soyadı Hz. Hüseyin (r.a) nisbetle 'Elhüseynî' olmuştur. Bk. *Semerkand Aylık Tasavvufi Dergisi*. "Gavs-ı Sâni Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseynî" Özel Sayısı. Yıl 25, sayı 297. Eylül 2023.

⁴ Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî, Ahmed el-Haznevî'nin halifesidir. Hayatı için bk. Selahaddin Kınacı, *Gavs-ı Bilvânisi Hayatı* (İstanbul: Sey-Tac Yayınevi, 2017). Ali Yurtgezen, *Hacegân Sultanları* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2022), 228–242. M. Şefik Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayih-i Nakşibendî* (İstanbul: Kişisel Yayınlar, 2010), 360–369.

⁵ Hayatı için bk. "Erol, Muhammed Raşid" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul : TDV Yayınları, 1995), 11/305. Selahaddin Kınacı, *Seyda Hazretleri'nin Hayatı* (İstanbul: Sey-Tac Yayınevi, 2015). İbrahim Tozlu, *Altın Silsile: Necmeddin b. Muhammed Nakşibendî* (İstanbul: Semerkand Yayınları, Yakup el-Hüseynî, *Altın Silsile* (İstanbul: Serhend Yayınları, 2024).

⁶ Hayatı için bk. Selahaddin Kınacı, *İşâretler* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017). Yurtgezen, *Hacegân Sultanları*, 202–208. Tozlu, *Altın Silsile*. Mehmet Törehan Serdar, *Bitlis'te Yatan Gönül Sultanları* (İstanbul: Mostar Yayınları, 2019), 418–446.

⁷ Rivayetlere göre, Ziyâeddîn el-Nurşînî'nin bilinen halifeleri arasında isminin yer almamasının nedeni, kendisine hilafet verildiğinde bu sorumluluğun ağırlığını hissederek, hayatta olduğu sürece açıklanmamasını müşşidinden talep etmesidir. Müşşidi bu talebi kabul etmiş; nitekim vefatında Şeyh Ziyâeddîn'in, "Seyyid Muhammed, hilafetinin gizli kalmasını isteyen kimsedir" dediği nakledilmiştir. Bk. Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayih-i Nakşibendî*, 362.

⁸ Köyün adı, Kürtçe kayıtlarda "Bayırılı" anlamına gelen Taruni olarak geçmektedir. Bk. "DüğünYurdu (Güçlönak)", *Vikipedi*, erişim: 8 Temmuz 2025.

⁹ Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseynî, *el-Minhâcû's-Senî fî Âdâb-ı Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2022), 668; Gavs-ı Sâni Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 2 (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2024), 7.

¹⁰ Siirt ilinin Baykan ilçesine bağlı eski ismi Bilvanis yeni ismi Ormanpınar olan bir köydür. Bk. "Ormanpınar (Baykan)", *Vikipedi*, erişim tarihi: 4 Haziran 2024.

¹¹ "Gavs" tabiri tasavvufta zamanın en büyük müşşid-i kamillerinden biri olarak kabul edilen müşşide verilen bir sıfattır. Bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınevi, 1991), 188. Müridleri Abdülhakîm el-Hüseynî'yi zamanının şeyhlerinin en büyüğü olarak kabul ettikleri ve Menzil köyünde babası Abdülhakîm el-Hüseynî'den sonra bulunan "İkinci Gavs" olarak kabul ettikleri için kendisinden "Gavs-ı Sâni" diye bahsederler.

kapağında 'Hâdimü'l- Müslimin' (Müslümanların Hizmetçisi) nisbesini kullanmış, bu nisbe ile anılmak istemiştir.¹²

Nesep bakımından soyu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dayanan Seyyid Abdülbâkî el-Hüseynî'nin soy kütüğü (şeceresi) şu şekildedir: Hz. Hüseyin, Seyyid İmâm Ali, Seyyid Şerafeddin, Seyyid Muhammed el-Mağfûr Ebû Firâs, Seyyid Mâceddin, Seyyid Ebû Firâs, Seyyid Tâceddin, Seyyid Muhammed, Seyyid Fellâh, Seyyid Ebû Firâs, Seyyid Kemâleddin, Seyyid Kâsım, Seyyid Ca'fer, Seyyid İdrîs, Seyyid Kâsım, Seyyid Tâceddin, Seyyid Ali, Seyyid Mahmûd, Seyyid Hasan, Seyyid Halil, Seyyid Ali, Seyyid Saîd Ebû'l-Hayr, Seyyid Ebû Tâhir, Seyyid Kâl, Seyyid Tâhir, Seyyid Ma'rûf, Seyyid Muhammed¹³, Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî (ö. 1392/1972) ve Seyyid Abdülbâkî el-Hüseynî (ö. 1444/2023).¹⁴

Şeyh Abdülbâkî el-Hüseynî'nin çocukluk dönemine bakacak olursak, rivayetlere göre onun küçük yaşlardan itibaren zikir ehli bir tabiata sahip olduğu görülmektedir. Babası Abdülhakîm el-Hüseynî'nin sohbet halkalarında bulunan keşif ehli sûfiler, onun daha çocukken kalbinin sürekli zikir hâlinde bulunduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵

1.2. Evliliği ve Çocukları

Abdülbâkî el-Hüseynî, hayatı boyunca bir kez evlenmiştir. Eşi Seyyide Sohbet Hanım'dır. Düğünleri Bitlis'in Kasrik (Narlidere)¹⁶ köyünde yapılmış ve çevre illerden birçok âlim bu düğüne katılmıştır. Hayatının erken dönemlerinden itibaren çeşitli sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalan el-Hüseynî, evliliğinden iki gün sonra ameliyat olmak üzere Siirt'e gitmek zorunda kalmıştır. Bu evlilikten Muhammed Sâkî, Muhammed Fettah, Muhammed Mübârek, Muhammed Mâsûm ve Muhammed Emin adlı beş erkek çocuk ile iki kız çocuğu dünyaya gelmiştir.¹⁷

El-Hüseynî'nin ailesine karşı şefkatli olduğu ve özellikle kız çocuklarına büyük bir sevgi gösterdiği ifade edilmektedir. Kaynaklarda, her akşam ailesini yanında görmek istediği ve yatsı namazından sonra onlarla birlikte vakit geçirdiği belirtilmektedir. Çocuklarından yalnızca İslâm'ın emir ve tavsiyelerine uymalarını istediği, bunun dışında her konuda onların gönüllerince hareket etmelerine müsaade ettiği aktarılmaktadır. Abdülbâkî el-Hüseynî'nin eşinin, Ramazan'ın 23. günü, 30 Nisan 2021 tarihinde vefat ettiği ve el-Hüseynî'nin eşinin vefatına derin bir üzüntü duyduğu belirtilmektedir.¹⁸

1.3. Eğitim Süreci ve Medrese Hizmetleri

İlmî ve tasavvufî bir ortamda yetişen Abdülbâkî el-Hüseynî'nin ilk eğitimini Kasrik (Narlidere) ve Gadir (Karaoğlak)¹⁹ köylerinde, hem babası hem de şeyhi olan Abdülhakim el-Hüseynî'den aldığı belirtilmektedir. Bu dönemde medreselerin yoğun baskı altında

¹² *Semerikand Aylık Tasavvufi Dergisi*, sayı 297, 61.

¹³ Soy kütüğünde yer alan şahısların önemli bir kısmının vefat tarihleri, başta şecere mecmuaları, aile arşivleri ve tasavvufî biyografi kaynakları olmak üzere mevcut literatürde tespit edilememiştir. Bu sebeple yalnızca vefat tarihleri kesin olarak bilinen isimler metinde tarihleriyle birlikte zikredilmiştir.

¹⁴ Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşâyih-i Nakşibendî*, 361.

¹⁵ *Semerikand Aylık Tasavvufi Dergisi*, sayı 297, 38.

¹⁶ Narlıdere, Bitlis ilinin Merkez ilçesine bağlı bir köydür. Köyün eski adı, 1928 yılı kayıtlarında Kasrik olup, "Qesrik" sözcüğü Kürtçede "Konak" anlamına gelmektedir. Bk. "Narlidere (Bitlis)", Vikipedi, erişim tarihi: 12 Ekim 2025.

¹⁷ *Semerikand Aylık Tasavvufi Dergisi*, sayı 297, 38.

¹⁸ *Semerikand Aylık Tasavvufi Dergisi*, sayı 297, 50.

¹⁹ Karaoğlak, Batman ilinin Kozluk ilçesine bağlı bir köydür. Köyün adı, 1928 yılı kayıtlarında Kadir olarak geçmektedir. Bk. "Karaoğlak, Kozluk", Vikipedi, 21 Eylül 2024.

bulunması sebebiyle eğitim faaliyetleri büyük zorluklarla yürütülmüştür. Kasrik'te denetimler sırasında medrese talebelerinin merdiven kullanılarak gizlice alt kata indiği ve kapısız odalarda saklandığı aktarılmaktadır.²⁰ El-Hüseynî, o günlere dair hatıralarını şu sözlerle ifade etmektedir: 'Bizim zamanımızda ilim okumak çok zordu. Kasrik'te iki katlı evin altı ahırdı. Temizleyip çamurla sıvadılar, kapı ve pencereleri kapattılar. Üst kata hasır serildi, altına 60-70 cm'lik bir geçit açıldı, oradan girip çıkardık. Çıra ile ders yapardık. Sürekli baskın olurdu.'²¹

Van'da, biri Molla Cihangir olmak üzere iki müderristen ders aldığı; bu süreçte talebelerle birlikte bir ay hapsedildiği ve hastalansa dahi derslerini sürdürdüğü belirtilmektedir. Hapishaneden çoğu mahkûmu namaza başlatmış olarak çıktığı da aktarılmaktadır. Ayrıca ağabeyi Seyyid Muhammed Nûrânî'nin (ö. 1422/2002)²² köyünde; 'Şahı Urfa' lakaplı Molla Abdülbâkî²³'nin (ö. 1441/2020) yanında; Siirt'in Kurtalan ilçesine bağlı Dilbey köyünde; Melkişan köyünde Molla Yahya Paki²⁴'in (ö. 1428/2008) yanında ve devamında Molla Yasin, Molla Derviş (ö. 1441/2020) ile babasının halifesi Molla Abdüssamed el-Ferhandî (ö. 1435/2013)²⁵ gibi çeşitli âlimlerden ders aldığı ifade edilmektedir. Bu hocaların eğitim sürecindeki kronolojik sıralaması kesin olarak tespit edilememiştir. Abdülbâkî el-Hüseynî'nin ilmî eğitimini babasının medresesinde tamamlayarak icazet aldığı belirtilmektedir.

Gençliğinde ilim ehlinin yaşadığı sıkıntılardan etkilenerek Allah'tan binlerce talebe yetiştirmeyi niyaz ettiği rivayet edilir. 28 Şubat 1997 sürecinde Türkiye'nin dinî eğitim bakımından zor bir döneme girmesine rağmen icazet merasimlerine katılmaya büyük önem vermiştir. Bu çerçevede Seyyid Abdülhakim el-Hüseynî Külliyesi'nin inşasını gerçekleştirmiş, ardından 2015'te 'Râsidiyye' ve 'Hüseyniyye', 2017'de 'Bâkiyye' binalarının yapımını tamamlamıştır. 2022'de eğitim aldığı Kasrik Köyü'nde büyük bir külliye inşa ettirmiş, 2019-2023 yılları arasında ise Menzil ziyaret alanını geleneksel mimariye uygun biçimde yeniden düzenlemiştir.²⁶ Ayrıca sadece Menzil'de değil, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ve Ürdün, Kırgızistan, Fransa, Almanya gibi ülkelerde de medreselerin açılmasına öncülük etmiştir.²⁷ 1993 yılında devraldığı irşat görevini vefatına kadar otuz yıl boyunca sürdürmüştür.

1.4. Tasavvufi Kimliği, Tarikatı ve Silsilesi

²⁰Semerkand Aylık Tasavvufi Dergisi, sayı 297,37-38.

²¹el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 2, 135-136.

²²Muhammed Nûrânî, babası Abdülhakim el-Hüseynî'nin görev yaptığı Siyanis (Gümüşkaş) köyünde doğmuştur. Tasavvufi eğitimini de babasının halifesi Ali el-Arincî'nin yanında tamamlamıştır. Hayatı için bk. Lütfü Güldoğan, *Şeyh Ali Arincî: Hayatı ve Menkabeleri* (Siirt: Doğantepe Yayınları, 1997). İbrahim Baz, "Şeyh Ali Arincî ve Arıncı/Tilfakîr Dergâhı", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2, sayı 14 (2016), 43-61.

²³Bölgede "Şâh-ı Urfa" olarak şöhret bulan Molla Abdülbakî, 1922 yılında Siirt iline bağlı Baykan ilçesinin Bilvanis (Ormanpınar) köyünde doğdu. Şanlıurfa'nın Uluhan köyüne yerleşmiş ve burada imâm-hatiplik ile birlikte irşad görevini üstlenmiştir. Bk. Salih Özcan, "Seyyid Muhammed Râşid Erol'un Hayatı ve Tasavvufi Etkisi", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8, sayı 16 (2016), 765-784.

²⁴Muhammed Raşid el-Hüseynî'nin halifelerindendir. Hayatı için bk. Ömer Paki, "Pakiş, Yahya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 2/393-394.

²⁵ Abdülhakim el-Hüseynî'nin halifelerindendir. Hayatı için bk. Korkusuz, *Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi*, 372; Abdülkerim Melikoğlu, "Seyda Molla Yahya Ferhandî: The Life of Molla Yahya al-Farhandî", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 1, sayı 2 (2009), 140-152.

²⁶Semerkand Aylık Tasavvufi Dergisi, sayı 297, 40.

²⁷Muhammed Mübarek Elhüseynî, *Ehl-i Hizmet* (İstanbul: Semerkand Yayınları), 55.

Abdülbâkî el-Hüseynî, Nakşbendiyye tarikatının Hâlidîyye koluna mensuptur. Hâlidîyye, ilim ile tasavvufu birlikte yürüterek zülcenaheyn (iki kanatlı) şahsiyetler yetiştirmeyi hedeflemiş; bu doğrultuda medrese ile tekke birlikteliğini esas alan bir anlayış geliştirmiştir. İlmi önceleyen bu yapı, tarih boyunca pek çok âlimin Hâlidîliğe yönelmesine zemin hazırlamıştır.²⁸ Günümüzde Menzil dergâhı, Nakşbendiyye tarikatının Hâlidîyye kolunun önemli temsil merkezlerinden biri olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu dergâhın Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'ye kadar uzanan tarikat silsilesi ise şu şekildedir:

Mevlânâ Halid-i Bağdâdî (ö. 1242/1827)
Seyyid Abdullah Şemdinî (ö. 1235/1819–20)
Şeyh Seyyid Tâhâ (ö. 1269/1853)
Gavs-ı Hizânî Seyyid Sibğatullah Arvâsî (ö. 1287/1870)
Abdurrahman-ı Tâhî (ö. 1304/1886)
Fethullah Verkânîsî (ö. 1316/1899)
Muhammed Ziyâeddin el-Nurşînî (ö. 1342/1924)
Ahmed el-Haznevî (ö. 1369/1950)
Abdülhakim el-Hüseynî (ö. 1392/1972)
Muhammed Râşid el-Hüseynî (ö. 1413/1993)
Abdülbâkî el-Hüseynî (ö. 1444/2023)²⁹

Abdülbâkî el-Hüseynî'nin seyr u sülûkuna babası Abdülhakim el-Hüseynî'nin yanında başladığı ve bu dönemde ağırlıklı olarak ilim tahsiliyle meşgul olduğu ifade edilmektedir. 1972 yılında babasının vefatının ardından ağabeyi Seyyid Muhammed Râşid el-Hüseynî'ye intisap etmiş; 1972–1993 yılları arasında daha çok dergâh hizmetleriyle ilgilenmiştir.³⁰ Rivayetlerde, Seydâ Muhammed Râşid'in huzurunda daima âdâb üzere ve son derece edepli bir şekilde bulunduğu aktarılmaktadır. Bu sebeple dergâha ilk defa gelen birçok sûfinin, onun Seyyid Muhammed Râşid'in kardeşi olduğunu başlangıçta fark edemediği belirtilmektedir.³¹

Bu hususta Abdülbâkî el-Hüseynî'nin halifesi ve büyük oğlu Muhammed Sâkî el-Hüseynî şu değerlendirmeyi aktarmaktadır: “Bence onu gören âdâbı ve âdâbın ne olması gerektiğini bilmesi lazım. Seydâ'nın arkasında yürümesi olsun, suskunluğu olsun, edebi olsun, sofilerin içinde kayboluşu olsun tüm bu hususiyetler sıradan hasletler değil elbet. İşte bu yüzdendir ki Seydâ Muhammed Râşid döneminde bile, âdâbı öğrenmek isterseniz Seyyid Abdülbakî'ye bakmanız yeterli diyordum. İki büklümdü adeta. Gerçekten de onun o iki büklüm âdâb hali bizim aile üzerinde çok etkisi oldu. Zaten on-on iki sene medrese hayatımda ve aile ortamında babamdan gördüğüm en belirgin özellik âdâb üzere yaşamasıydı.”³²

Abdülbâkî el-Hüseynî, 1988 yılında seyr u sülûkünü tamamlamasının ardından ağabeyi Seyyid Muhammed Râşid el-Hüseynî tarafından halifelikle görevlendirilmiştir. İrşat döneminin ilk yıllarında Nakşbendî büyüklerinin türbelerini ziyaret ettiği, genellikle Menzil'de ikamet ettiği, yaz aylarını ise Afyon'da geçirdiği belirtilmektedir. 2000'li

²⁸Abdulcebbar Kavak, *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidî Tasavvuf Geleneginin Tarihi Gelişim Süreci* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 2.

²⁹el-Hüseynî, *el-Minhâcû's-Senî*, 72-75.

³⁰Elhüseynî, *Ehl-i Hizmet*, 77.

³¹Semerkand Aylık Tasavvufî Dergisi, sayı 297, 40.

³²Selim Gürbüz, “Seyda Hazretlerinin Anısına,” *Bayburt Postası*, 20 Ekim 2014.

yıllardan itibaren İstanbul Tuzla'daki Kasr-ı Ârifân Külliyesi'nde misafirlerini kabul etmeye başlamıştır.³³

Abdülbâkî el-Hüseynî'nin tasavvufî yönü yalnızca şahsî pratiğiyle sınırlı kalmamış, kaleme aldığı *el-Minhâcû's-Senî fî Âdâbî's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî* adlı eseriyle de yazılı bir hüviyet kazanmıştır. Bu eserde Nakşbendî-Hâlidî yolunun temel usulleri arasında yer alan tevessül, teveccüh, râbîta, istimdat, tevbe ile intisap gibi uygulamalar ele alınmış; söz konusu uygulamaların meşruiyeti Kur'an, Sünnet, fıkıh ve tasavvuf kaynakları çerçevesinde temellendirilmiştir. Böylece el-Hüseynî, Hâlidî geleneğin yanlış anlaşılmasına müsait yönlerini açıklığa kavuşturmayı ve bu yolun Ehl-i Sünnet çizgisi içindeki konumunu ortaya koymayı amaçlamıştır.³⁴

1993-2023 yılları arasında Menzil'de yürütülen imar ve ihyâ faaliyetleri de onun tasavvuf anlayışının pratik yansımaları arasında değerlendirilmektedir. Bu süreçte Menzil Camii ve merkadı³⁵ birkaç kez genişletilmiş; yaşlılık ve hastalık dönemlerine rağmen irşat hizmetleri kesintisiz biçimde sürdürülmüştür. Yüz binlerce insanın irşadına vesile olduğu, dünyanın farklı bölgelerinde sevenlerinin bulunduğu ve tarikat hizmetlerinin geniş bir coğrafyaya yayıldığı ifade edilmektedir. Bu yaygın irşat anlayışının temelinde, Abdülbâkî el-Hüseynî'nin sıkça dile getirdiği “*yedi milyar insana tâlibiz*”³⁶ sözüyle ifade edilen ümmete yönelik şefkat ve merhamet anlayışının bulunduğu belirtilmektedir.

1.5. Hayat Tarzı

Bu bölümde, Abdülbâkî el-Hüseynî'nin Kur'an ve Sünnet'e bağlılığının gündelik hayata yansıyan yönleri incelenecektir.

1.5.1. Şeriat, Sünnet ve Âdâb'a Verdiği Önem

Abdülbâkî el-Hüseynî'nin şeriata büyük hassasiyet gösterdiği zikredilmektedir. Yanında bulunan hocalara, ‘*Bende şeriata aykırı bir durum görürseniz mutlaka uyarınız; aksi hâlde vebal altındasınız*’ dediği rivayet edilmektedir.³⁷ Şeriatın emirlerini her şeyin üzerinde gördüğü; bu bağlamda Seyyid Muhammed Râşid'in ‘*Kur'an ve Sünnet'e muhalif bir hâl görür de söylemezseniz mahşerde davacı olurum*’ şeklindeki sözünü hatırlatarak aynı prensibi benimsediğini ifade ettiği belirtilmektedir.³⁸ Tarikatın ancak şeriat temelli olduğunda geçerli olacağını sıklıkla vurguladığı ve her işin şer'î esaslara uygun biçimde yürütülmesini istediği belirtilmektedir. Kaynaklarda, ‘*Şeriat dinin temelidir; tarikat ise şeriata dayanır. Tüm fiillerinizi Kur'an ve Sünnet'e göre gerçekleştirin; şüpheli işlerden ve ruhsatlardan uzak durun*’ şeklindeki ifadeleriyle bu yaklaşımını ortaya koyduğu aktarılmaktadır. Aynı şekilde, ‘*Şeriat ne emrediyorsa o, bizim için esastır. Şeriata uymayan kim olursa olsun, onu kabul etmeyiz. Önemli olan Allah'ın rızasıdır*’ sözlerinin de bu ilkeselliği yansıttığı ifade edilmektedir.³⁹ Ailesine yönelik uyarılarında da şeriata bağlılığı öncelediği, gerektiğinde sert ikazlarda bulunduğu nakledilmektedir. Ayrıca

³³ Abdülbaki el-Hüseyni 1988 (bazı aile fertlerinin beyanına göre 1989 veya 1990 da olabilir) senesinde Ağabeyi Seydâ Muhammed Râşid el-Hüseynî'den halifelik icazetini aldı. Bk. *Semerkand Aylık Tasavvufi Dergisi*, sayı 297, 41.

³⁴ el-Hüseynî, *el-Minhâcû's-Senî*, 15-20.

³⁵ Velilerin medfun olduğu yerlere denir. Buradaki Merkâd'da Şeyh Abdülhakim el-Hüseynî ve Şeyh Muhammed Râşid el-Hüseynî yatmaktadır.

³⁶ *Semerkand Aylık Tasavvufi Dergisi*, sayı 297, 87.

³⁷ Şeyh Seyyid Abdülbâkî el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 1 (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2023), s. 9.

³⁸ el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 1, 81.

³⁹ el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 1, 10.

Halifesi Molla İbrahim Toprak'ı Menzil'e davet etme gerekçesini, *'Fıkhi bir hatamız olursa bizi uyarsın diye davet ettim'* şeklinde açıkladığı rivayet edilmektedir. Molla İbrahim'in de, onun davranışlarında şeriata aykırı herhangi bir durum görmediğini belirttiği kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁰

Ehl-i azimet bir sûfi olan el-Hüseyînî, ruhsatları kullanmaktan kaçınmıştır. Şâfiî mezhebine mensup olmasına rağmen seferde cem ve kasr yapmamış, mest üzerine mesh etmemiş, mezhep taklidine yanaşmamıştır. Oğlu Muhammed Sâkî el-Hüseyînî, *"Bir gün Ankara'ya giderken Seyyid Abdülbâkî el-Hüseyînî bana namazımı tekrar kıldırıldı. Çünkü tehir ile cem-i takdim yapmıştım. Anlaşılan, onlar hilâf-ı evlâya bile tevessül etmemişler. İşin fetvası şudur, budur demeden arabayı durdurdu ve namazı tekrar kıldırıldı. Onların en büyük özelliği, şeriata uygunluk konusundaki hassasiyetleridir."*⁴¹ demiştir. Torunu Molla Gâlip el-Hüseyînî de, *"Sefer dönüşü cemi takdim yaptığım için dedem kızdı ve namazı tekrar etmemi söyledi. Hilaf-ı evlâya bile müsaade etmezdi."*⁴² diyerek bu yönünü anlatmıştır.

Abdülbâkî el-Hüseyînî'nin sünnet-i seniyyeye titizlikle riayet ettiği ve Sâdât-ı Kiram ile Nakşbendî âdâbına güçlü bir bağlılık sergilediği kaynaklarda belirtilmektedir. Rivayetlere göre, hastalığı sırasında evladının yeğelinin alt düğmesini açtığı, üst düğmeye uzanamayınca işaret ederek 'Babam Şeyh Abdülhakîm böyle yapardı' ifadesiyle bu geleneğe bağlılığını hatırlattığı aktarılmaktadır.⁴³

Abdülbâkî el-Hüseyînî'nin sünnet namazlara büyük önem verdiği ve bu konuda sürekli olarak teşvik ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Molla İbrahim Hakkı Özay'ın, 'On iki yıl onun hizmetinde bulundum; bu süre zarfında sünnete aykırı herhangi bir davranışına şahit olmadım. Sevenlerine karşı baba şefkatiyle yaklaşır ve sünnet-i seniyyeyi severek yaşardı' şeklindeki ifadeleri de bu durumu destekleyen rivayetler arasında yer almaktadır.⁴⁴

Ayrıca, Abdülbâkî el-Hüseyînî'nin haremlık-selamlık konusuna büyük önem verdiği kaynaklarda belirtilmektedir. Bu hassasiyeti yansıtan bir örnek, Mehmet Ildırar tarafından şöyle nakledilmektedir: *"Seyyid Abdülbâkî, bizim Pendik'teki evimizde misafirdi. Eşyaları birlikte eve taşıyorduk. Eşim evdeydi. Ona, 'Seyyid Abdülbâkî Efendi ile geldik' dedim. Seyyidime de, 'Sen misafir odasına geç, ben kalan eşyaları alayım' dedim. Ancak o, 'Mehmet, bilmez misin? Tek başıma evine girersem haram olur. Ben kapıda beklerim, sen eşyaları getir' dedi."*⁴⁵

1.5.2. İlim, İlim Talebesine ve Âlime Verdiği Önem

Abdülbâkî el-Hüseyînî'nin medreselere büyük bir muhabbet beslediği, âlimlere ve talebelere özel bir saygı gösterdiği belirtilmektedir. Ona göre medrese, âlim ve talebe dinin temel unsurlarıydı ve bunlar olmaksızın insanların dini sahil biçimde öğrenmesinin mümkün olmayacağına dikkat çektiği ifade edilmektedir. Medreselerin İslâm'ın yayılmasındaki rolünü sıkça vurguladığı da aktarılmaktadır. Kaynaklarda, Seyyid Muhammed Râşid dönemindeki baskılar sebebiyle küçük bir medrese açma girişiminin

⁴⁰ el-Hüseyînî, *Sohbetler*, c. 2, 15.

⁴¹ Gürbüz, *Seyda Hazretlerinin Anısına*.

⁴² Muhammed Gâlip el-Hüseyînî (Torunu) ile kişisel görüşme, 24 Eylül 2023.

⁴³ *Semerikand Aylık Tasavvufi Dergisi*, sayı 297, 46.

⁴⁴ İbrahim Hakkı Özay, *Gavs-ı Sâni Şeyh Seyyid Abdülbâkî Elhüseyînî Hz. Kasr-ı Arifan*, YouTube, 16.07.2023.

⁴⁵ Mehmet Ildırar, *Ailede Saklı Cennet* (İstanbul: Semerikand Yayınları, 2022), 151.

gerçekleşmediği, bunun üzerine Abdülbâkî el-Hüseynî'nin bir gün imkân bulduğu takdirde Menzil'de büyük bir medrese inşa etmeyi arzu ettiğinin dile getirildiği belirtilmektedir. Daha sonraki yıllarda Seyyid Abdülhakim el-Hüseynî Külliyesi'ni inşa ettirdiği aktarılmaktadır. Sağlık durumu ağır olmasına rağmen Mayıs 2023'teki icazet merasimine katıldığı ve bu davranışıyla ilme verdiği önemi vurguladığı ifade edilmektedir. Aynı merasimde binlerce talebeyi işaret ederek, *"İşte bu benim duamın kabulüdür."* dediği; oğlu ve halifesi Muhammed Mübârek el-Hüseynî'nin artan talebe sayısını bildirmesi üzerine, *"Beş bin de isterim, on bin de..."* sözleriyle ilim ehline duyduğu muhabbeti dile getirdiği aktarılmaktadır.⁴⁶

Medrese hocalarına ve talebelere yönelik ilgisini ortaya koyan çeşitli rivayetler de bulunmaktadır. Molla Ömer Ozan'ın şu ifadeleri aktarılmaktadır: *"İlme ve hocalara büyük bir ihtimam gösterirdi. Cemaatten bazıları ile hocalar arasında sorunlar çıkınca, hocaları çağırır, teselli eder, motive ederdi. O kişilere de 'Dininizle ilgilenen, sizi cehaletten kurtarmaya çalışan hocalara saygı gösterin. Eğer ilim ehline itibar etmezseniz, ilim yok olur, cehalet hâkim olur.' diyerek nasihat ederdi."*⁴⁷

Benzer şekilde, Molla Salih Haşimoğlu'nun şu hatırası aktarılmaktadır: *"Menzil'de okuduğumuz dönemlerde ayda en az bir kez bizi ziyaret eder, halimizi sorar, elini başımıza koyardı. Bir kitabı bitirdiğimizde heyecanla camiye gider, onun duasını alırdık. Bizi hiç geri çevirmezdi. Kişisel ihtiyaçlarımızla da ilgilenirdi. Elbiselerimizi medreseye getirttiği gibi terziler ölçü alırdı. Bir babanın evladına göstereceği şefkatin ötesinde ilgi gösterirdi."*⁴⁸

Molla Fatih Yasin Demiral'ın aktardığı bir başka olayda ise şu ifadeler yer almaktadır: *"Külliye'nin ilk yıllarında yapılan bir piknikte, Şeyh Abdülbâkî ayrılırken 'Talebelerin yediklerinden bana bir parça getirin.' dedi. Kendisine bir parça getirildiğinde, 'Talebelerden bir teberrük olsun' dedi. Bu, onun ilme, ilim ehline ve talebelere verdiği kıymeti ve muhabbeti gösteren en güzel örneklerden biridir."*⁴⁹

Ayrıca Abdülbâkî el-Hüseynî'nin, *"Medreseler olmadıkça kurduğunuz dergâhlar buz üzerine bina edilmiş gibidir."* sözünü sıkça tekrar ettiği ve bu ifadeyle ilim müesseselerini merkezde tutan yaklaşımını dile getirdiği belirtilmektedir.⁵⁰

1.5.3. Sûfilere Verdiği Önem

Tasavvuf geleneğinde mürşid-mürid ilişkisi, mânevî nesep anlayışı çerçevesinde şekillenmiş; mürşidin müridlerine karşı baba, müridlerin ise mürşide karşı mânevî evlat konumunda görülmesi temel bir ilke olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, silsile etrafında oluşan mânevî aidiyet duygusunu pekiştirmiş; mürşidin sûfilere karşı şefkatli, koruyucu ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesini tasavvufî terbiyenin tabii bir sonucu hâline getirmiştir.⁵¹ Abdülbâkî el-Hüseynî'nin sûfilere yönelik tutumunun da bu yerleşik tasavvufî anlayışla örtüştüğü, sûfilerini evlatları gibi gördüğünü ifade ettiği ve onlara

⁴⁶ Semerkand Aylık Tasavvufi Dergisi, sayı 297, 47.

⁴⁷ Ömer Ozan, *Hâdimü'l-Müslimîn 1. Bölüm "Onun Yanında" Sohbetleri, Menkıbeleri ve Nasihatleri*, Semerkand TV, YouTube, 10:10-14:15.

⁴⁸ Salih Haşimoğlu, *Hâdimü'l-Müslimîn 2. Bölüm I "Üç Hayal, Üç Niyet" Medrese, Merkad, Dergah, Semerkand TV, YouTube, 37:20-39:15.*

⁴⁹ Fatih Yasin Demiral, *Hâdimü'l-Müslimîn 2. Bölüm I "Üç Hayal, Üç Niyet" Medrese, Merkad, Dergah, Semerkand TV, YouTube, 20:35-21:15.*

⁵⁰ Semerkand Aylık Tasavvufi Dergisi, sayı 297, 79.

⁵¹ Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2017), 93-96.

karşı son derece halim ve şefkatli davrandığı aktarılmaktadır. Rivayetlere göre geceleri misafirlerin hâl ve ihtiyaçlarıyla yakından ilgilenmiş, sûfilerin arasında bulunmayı ve onların dertlerini dinlemeyi önemsemiştir. Vefatından kısa süre önce Menzil'e yaptığı son ziyaret sırasında, sûfilerle yeterince bir araya gelememesi ve camiye gidememesi sebebiyle tam anlamıyla ferahlayamadığını dile getirdiği de nakledilmektedir. Bu yönüyle el-Hüseynî'nin sûfilere yaklaşımı, tasavvuf geleneğinde mürşid-mürid ilişkisinde öne çıkan mânevî yakınlık, şefkat ve sorumluluk anlayışıyla paralellik arz etmektedir.⁵²

1.5.4. Hizmete Verdiği Önem

Abdülbâkî el-Hüseynî'nin bütün hizmetlerin dinî ilkelere uygun biçimde yürütülmesine büyük önem verdiği belirtilmektedir. Helal hassasiyetini sürekli vurguladığı, bu çerçevede *"Babam, ağabeyim ve ben bu kapıya haram sokmadık; bu yüzden insanlar buradan istifade ediyor."* sözleriyle hizmet anlayışının temelini ifade ettiği aktarılmaktadır. Vakıf ve medrese faaliyetlerini hayatı boyunca desteklediği, bu alanlarda rehberlik ettiği ve ailesine bu hizmetlerin korunması ve sürdürülmesi yönünde tavsiyelerde bulunduğu zikredilmektedir. Arapça medrese kitaplarının yayımlandığını gördüğünde memnuniyet duyduğu ve dua ettiği de kaynaklarda ifade edilmektedir. 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrasında Menzil'in imkânlarını depremzedeler için seferber ettiği; arama-kurtarma, barınma ve beslenme alanlarında faaliyet gösteren Beşir Derneği'nin onun rehberliğinde kurulduğu ve öncülüğünde hizmet verdiği belirtilmektedir.⁵³ Oğlu ve halifesi Muhammed Mübarek el-Hüseynî'nin, *"Babam şeriata bağlı kalmak şartıyla, hayatın her alanında hizmet edilmesini isterdi."* sözleri de bu anlayışı destekleyen rivayetler arasında yer almaktadır.⁵⁴

Bir hac ziyareti sırasında Kur'an okurken etrafının kısa sürede hacılarla dolduğu, onlara rahle uzatarak bizzat hizmet ettiği aktarılmaktadır. Bu esnada bir sûfinin yardım etmek istemesi üzerine, *"Neden hizmetime engel oluyorsunuz? Biz ümmet-i Muhammed'e Allah için hizmet etmek istiyoruz. Siz de kendinize bir hizmet bulun."* diyerek hizmet konusundaki yaklaşımını ortaya koyduğu zikredilmektedir.⁵⁵ Ayrıca hizmeti tarikat terbiyesinin temel unsurlarından biri olarak gördüğü, niyetin önemini vurguladığı ve *"Hizmet nimettir... Halim olmak lazım, sabırlı olmak lazım."* şeklindeki sözleriyle hizmetin usulünü özetlediği belirtilmektedir.⁵⁶

1.5.5. Yaşadığı Yerler ve İkameti

Kaynaklarda belirtildiğine göre Abdülbâkî el-Hüseynî, henüz bir buçuk yaşındayken ailesiyle birlikte Bilvanis köyüne göç etmiştir. Beş yıl bu köyde ikamet ettiği, ardından yaklaşık on bir yıl Kasrik köyünde ve dokuz yıl Gadir köyünde kaldığı aktarılmaktadır. Daha sonra Menzil köyüne yerleştiği ve vefatına kadar burada yaşamını sürdürdüğü kaynaklarda ifade edilmektedir. Menzil'in, onun hayatının son döneminde irşat faaliyetlerinin ve hizmetlerinin merkezi konumuna geldiği belirtilmektedir.⁵⁷

1.5.6. Kerametleri

⁵² Semerkand Aylık Tasavvufî Dergisi, sayı 297, 53.

⁵³ Semerkand Aylık Tasavvufî Dergisi, sayı 297, 80.

⁵⁴ Semerkand Aylık Tasavvufî Dergisi, sayı 297, 49.

⁵⁵ el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 1, 105.

⁵⁶ el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 1, 10, 11.

⁵⁷ el-Hüseynî, *Sohbetler*, c. 2, 7.

Abdülbâkî el-Hüseynî hakkında çeşitli keramet ve menkıbelerin rivayet edildiği belirtilmektedir. Bu rivayetlerden biri şu şekilde aktarılmaktadır: Bir gencin, rüyasında iki gün üst üste Seyyid Muhammed Râşid'i gördüğü ve rüyada kendisine “*Kardeşim bugün Kayseri’ye gelecek, onu mutlaka ziyaret et*” denildiği ifade edilmektedir. Genç durumu annesine anlattığında, annesinin kendisine Seyyid Muhammed Râşid’in fotoğrafını gösterdiği ve gencin rüyasında gördüğü kişinin o olduğunu teyit ettiği nakledilmektedir. Abdülbâkî el-Hüseynî’nin Kayseri’ye geldiği gün genç Sultan Camii’ne gitmiş; caminin çok kalabalık olması sebebiyle merdivenlerde sıkışıp kaldığı sırada, “*Yâ Rabbi, beni çağırıyor ama ulaşamıyorum.*” şeklinde içinden geçirdiği aktarılmaktadır. Bu esnada cemaatin arasının açıldığı ve Abdülbâkî el-Hüseynî’nin gencin önünden geçerken ona bakarak, “*Gel sûfi, emanetini al, gidelim.*” dediği rivayet edilmektedir. Gencin bu hadiseden sonra tarikata intisap ettiği aktarılmaktadır.⁵⁸

Hayatından rivayet edilen pek çok keramet ve menkıbelerden burada sadece biri örnek olarak verilmiştir.

2. Halifeleri ve Eserleri

2.1. Halifeleri

2.1.1. Molla Hıdır Akkoyun

1937⁵⁹ yılında Mardin’in Kızıltepe ilçesine bağlı Dikmen (Heşeri) köyünde dünyaya gelen Hıdır Akkoyun, doğum yerine nispetle “Hıdır el-Heşeri” olarak tanınmıştır. Babası İbrahim, annesi Fıncı Hanım’dır. Ağabeyi Ahmed Akkoyun ile birlikte Molla Ali Kaynun, Molla Hasan Tavıki, Molla Halil Günenç ve Molla Muhammed Hemi gibi birçok âlimden ders almıştır. Nihayet Bismil’in Akbaş (Sergewra) köyünde, Molla Abdullah Koği⁶⁰’nin yanında eğitimini tamamlayarak icazet almıştır. İlmini tamamladıktan sonra kendi medresesini kurmuş ve ömrünün sonuna kadar talebe yetiştirmekle meşgul olmuştur. İlk tasavvufî terbiyesini Muhammed Ali İrmunî⁶¹’den alan Akkoyun, bu zatın vefatı üzerine Seyyid Muhammed Râşid’e intisap etmiş; onun 1993’teki vefatının ardından tasavvufî eğitimine Abdülbâkî el-Hüseynî’nin yanında devam etmiştir. Altı ay gibi kısa bir sürede seyr u sülûkünü tamamlayarak 1994 yılında hilafet almış ve el-Hüseynî’nin ilk halifesi olmuştur. Hayatı boyunca birçok âlim yetiştiren Akkoyun, iki evlilik yapmış; bu evliliklerden beş erkek ve sekiz kız evladı olmuştur. 21 Ağustos 2006’da doğduğu köy olan Heşeri’de vefat etmiş ve köy mezarlığına defnedilmiştir. Molla Hıdır şeyhinden önce vefat etmiş, geride halife bırakmamıştır.⁶²

2.1.2. Molla İbrahim Toprak

Molla İbrahim Toprak, 1933 yılında Batman’ın Hasankeyf ilçesinde doğmuştur.⁶³ Babası Molla Muhammed Eskifi, annesi ise bölgedeki fıkıh bilgisiyle tanınan Havle Hanım’dır. Aslen Hasankeyfli olan Molla İbrahim, eserlerinde “Eskifi” nisbesini kullanmakla birlikte

⁵⁸ Siraceddin Önlüer, *Ben Pişmanım* (İstanbul: Hacegan Yayınları, 2022), 127-128.

⁵⁹ Resmi kaynaklarda doğum tarihi 1941 olarak geçmektedir. Bk. Ömer Akkoyun (Torunu) ile kişisel görüşme, 1 Ocak 2025.

⁶⁰ Molla Hüseyin Küçük’ün icazetli talebesidir. Diyarbakır’da çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bölgede ilim ve cesareti ile meşhurdur.

⁶¹ Mahmud Karaköy’ün halifesidir.

⁶² “Ömer Akkoyun (Torunu) ile kişisel görüşme, 1 Ocak 2025.; Mahsum Aslan, “*Şark Uleması, Hıdır Akkoyun El Heseri,*” 3/393-398.

⁶³ Seyda’nın doğduğu dönemlerde Hasankeyf, Mardin’in Gercüş ilçesine bağlı bir Bucak merkezidir.

halk arasında “Kelhokî”⁶⁴ olarak bilinir. Kütüphanesindeki bazı kitaplara ise “Husnî” veya “Hasanî” nisbesini kaydetmiştir. Neseben Ömerî olup, Abdullah İbn Ömer'in soyuna mensuptur. İlk eğitimine annesinin yanında başlamış, daha sonra amcası Molla Ömer Eskifi'den medrese dersleri almıştır. Ardından Fahreddin Arnasi⁶⁵, Cüneyd Zokaydi⁶⁶ ve kısa süreyle Osman Bileyderi⁶⁷den istifade etmiştir. 1951 yılında, henüz 18-19 yaşlarındayken Molla Şerif Fersafi'den icazet almıştır. Tasavvufi yolculuğuna, 1960'larda Abdurrahman-ı Tâhî'nin torunu Şeyh Mâşuk'a intisap ederek başlamış, şeyhinin 1975'teki vefatına kadar ona bağlı kalmıştır. Daha sonra kısa süreliğine Muhammed Şerif Arabkendi⁶⁸ye intisap etmiş, onun vefatından sonra ise Adıyaman Menzil'deki Abdülbâki el-Hüseynî'ye bağlanarak 1996 yılında halifelik almıştır. Hacı Raheli ailesinden Hacı Emine Hanım'la evlenmiş; bu evlilikten biri erkek olmak üzere sekiz çocuğu olmuştur. Hayatı boyunca pek çok âlim yetiştirmiş; bunlar arasında Muhammed Sâkî⁶⁹, Muhammed Fettah⁷⁰, Molla Mehmet Halil⁷¹ ve Molla Hayreddin⁷² sayılabilir. Eserleri arasında *İrşâdu'l-Mu'minin ve İkâzu'l-Gâfilin*, *Kitâbu'l-Ferâiz*, *Mebhasu'l-Hayz alâ Mezhebi's-Şâfiyye ve'l-Hanefiyye* ve *Kitâbu'l-Akâid* yer almakta olup; ayrıca Nakşibendî büyüklerini konu alan Kürtçe bir kasidesi de bulunmaktadır. Menzil'de 12 yıl ders veren Toprak, yaklaşık 55 yıl kesintisiz tedris faaliyetinde bulunmuştur. 5 Aralık 2006'da Menzil'de vefat etmiş, cenaze namazını Abdülbâki el-Hüseynî kıldırılmıştır. el-Hüseynî onun için, “Çok salih biriydi, bu civarda böylesi bir âlim görmedik” sözleriyle tazimde bulunmuştur. Kabri, Menzil'deki Merkad⁷³'in gül bahçesinde, sevdiği seyyidlerin yanındadır. Toprak, şeyhinden önce vefat etmiş ve geride halife bırakmamıştır.⁷⁴

2.1.3. Molla Muhammed Nezir Akdoğan

Muhammed Nezir Akdoğan, 1950 yılında eskiden Hakkari iline bağlı olan Beytüşşebap⁷⁵ ilçesinin Bölücek (Pirosa) nahiyesinde doğdu. Akdoğan, doğduğu Hakkari iline nisbetle ‘el-Hakkari’, yine doğduğu Beytüşşebap ilçesinin Pirosa (Bölücek) nahiyesine nisbetle de

⁶⁴ Seyda'nın “Kelhokî” diye anılmasının sebebi, Siirt'in Baykan İlçesine bağlı Kelhok/Kelhûk [divan, toplanma yeri] (Karakaya) köyünde tanınıp meşhur olmasındandır. Bundan sonra başka köylere gitse bu isimle tanınıp bilinmiştir.

⁶⁵ 1909 da Mardin – Midyat'ın Arnas (Bağlarbaşı) köyünde dünyaya gelmiştir. İlim ve tasavvuf icâzetini, Cizre'de Şeyh Seyda lakabıyla tanınan Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Muhammed Said Efendi'den aldı. Bk. M. Halil Çiçek, “Yıldız, Fahrettin,” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), 43/538-539.

⁶⁶ Şeyh Cüneyd, miladi 1911 yılında Zokayd'da dünyaya gelmiştir. İlmi tahsilini büyük ölçüde babası Mahmud ez-Zokaydi'nin yanında yapmıştır. Bk. Metin Bozan, “Şeyh Cüneyd ez-Zokaydi ve 73 Fırka'ya Dair ‘Haşiye’si,” e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, cilt IV, sayı 8 (2012), s. 3-16.

⁶⁷ Molla Osman Yıldırım, Şeyh Fahreddin Arnasi'nin talebesidir. Bileyder, Batman merkeze bağlı Binatlı köyünün bölgedeki yaygın ismidir.

⁶⁸ Arapkendî 1911 yılında Diyarbakır'ın Bismil ilçesine bağlı Bayındır (Arapkend) köyünde doğmuştur. Mâsûm el-Haznevi'nin halifesidir. Hayatı için bk. Mehmet Şerif Eroğlu, Bütün Yönleriyle Arabkendi (İstanbul: Kent Işıkları, 2004).

⁶⁹ Şeyh Abdülbâki el-Hüseynî'nin oğlu ve halifesidir.

⁷⁰ Şeyh Abdülbâki el-Hüseynî'nin oğlu ve halifesidir.

⁷¹ Prof. Dr. / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

⁷² Molla Hayreddin Koç, Nûrşin'deki Şeyh Bedreddin Mutlu'nun halifesidir.

⁷³ Velilerin medfun olduğu yerlere denir. Buradaki Merkad'da Şeyh Abdülhakim ve Şeyh Muhammed Râşid yatmaktadır.

⁷⁴ Mehmet Saki Çakır, “Seyda Molla İbrahim Kelhokî'nin Hayatı, Eserleri, Tasavvufi Yönü ve Eğitim Öğretim Metodu,” e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, cilt VI, sayı 10 (2013), 73-97. Mahmut Toprak (Torunu) ile kişisel görüşme, 20 Mart 2025.

⁷⁵ Beytüşşebap 1926 yılında Siirt, 1936 yılında Hakkari ve 16.05.1990 tarih ve 3647 sayılı yasa ile Şırnak İline bağlanmıştır. Bk. Vikipedi. “Beytüşşebap.” Erişim tarihi: 18 Aralık 2025.

“Pirosa”, lakaplarıyla meşhur olmuştur. Babası Yusuf Efendi'dir. Muhammed Ğaziya, Selim Akdoğan, Hasan Yiğit ve Mustafa Yiğit gibi birçok hocadan ders alan Molla Nezir, nihayet Molla Temer'in yanında ilmini ikmal ederek icâzet alır. İlk tasavvufî eğitimine Muhammed Şerif el-Arabkendi'nin yanında başlayan Akdoğan, şeyhinin vefat etmesi üzerine seyr u sülûküne dört yıl boyunca Seydâ Muhammed Râşid'in yanında devam etti. 1993 yılında şeyhinin vefat etmesi üzerine seyr u sülûküne Abdülbâki el-Hüseynî'nin yanında devam etti. 2000 yılında Şeyh Abdülbaki'den hilafet alır ve tasavvufi terbiyesini tamamlar. Akdoğan'ın "Beyânu mâ halefe'l mu'teziletü ehlüssünneti ve'l-cemâati", "İttibâu'l-ulemâi ve beyânu't-taklîdi ve delâilü't-tasavvuf" "Mefhûmu't-teveşşül" adlı eserleri bulunmaktadır. Bu eserlerin haricinde bazı küçük risâleleri de bulunmaktadır. Molla Nezir'in bilinen tek halifesi Seyda Molla Muhammed'dir. Molla Nezir hala hayatta olup Van'da ilim ve irşat faaliyetlerine devam etmektedir.⁷⁶

2.1.4. Molla Abdurrahman Evrensel

Abdurrahman Evrensel 1938 yılında Siirt ili Baykan ilçesine bağlı Koh (Tütenocak) köyünde doğdu.⁷⁷ Ailesi aslen Irak'ın Süleymaniye şehrine bağlı Berzenc köyündendir. Dedeleri oradan yaklaşık olarak 150-200 sene (8-9 göbek) önce bilinmeyen bazı sebeplerden ötürü Gercüş ilçesi Vergili (Becirman) köyüne göç etmiş ve burada yaşamaya devam etmişlerdir.⁷⁸ Daha sonra Siirt'in Baykan ilçesinin Ormanpınar (Bilvanîs) köyüne taşınmışlardır. Aslen Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Bilvanis (Ormanpınar) köyünden olduğu için "el-Bilvanisi" lakabı ile tanınmıştır. İlim ehli bir aileye mensup olan Evrensel'in ailesi Bilvanis'te "Mollalar Ailesi" olarak bilinmektedir. Babası, dönemin meşhur âlimlerinden Molla Muhyiddîn el-Hâvelî'dir.⁷⁹ Annesi de Molla Alâüddîn'in kızı Nazi Hanımdır. İlk eğitimini babasından alan Evrensel, çeşitli âlimlerin yanında İslamî ilimleri okuyup en son babasından 1980'li yıllarda icâzet aldı. Abdurrahman Evrensel'in bu zaman zarfında Şeyh Mâşuk el-Nûrşini'ye⁸⁰ intisap ettiği, Şeyh Mâşuk'un Mekke'de vefat etmesi üzerine babası Molla Muhyiddin'e intisap ettiği, babasının vefatından sonra da Şeyh Bedreddin Mutlu'ya⁸¹ intisap edip tasavvuf derslerine başladığı nakledilmektedir. Nihayet seyr u sülûküne Abdülbâki el-Hüseynî'nin yanında devam etti. El-Hüseyni Molla Abdurrahman'a, 2001 yılında hilâfet verdi ve Siirt'in Baykan ili Ziyaret beldesinde irşat faaliyetleri için görevlendirdi. Evrensel şeyhinin sağlığında müstakil irşat faaliyetlerinde bulunan tek halifesidir. Molla Abdurrahman, birisi Abdülhakim el-Hüseynî'nin kızıyla olmak üzere iki evlilik yapmıştır. Molla Abdurrahman'ın bilinen dört halifesi bulunmaktadır: Molla Mazhar Evrensel⁸², Molla Ali Fatih Özdemir, Seyyid Abdülğani el-

⁷⁶ Kadir Bildik, Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyum Bildirileri (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları No: 5, 2015), 239-242.

⁷⁷ Abdurrezzak Evrensel (Torunu) ile kişisel görüşme, 18 Mart 2025.

⁷⁸ Necmettin Kartal, "Hâlidî Tarikatının Halifelerinden Molla Muhyiddîn el-Hâvelî ve Tasavvufa Dair Fetvâları," Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidiliğin Bingöl ve Çevresi Üzerindeki Etkisi, Ulusal Sempozyum, 04-05 Mayıs 2017, Bingöl, 459.

⁷⁹ Şeyh Muhammed Mâşuk el-Nûrşini'nin halifesidir. Hayatı için bk. Mesut Bayar, "Molla Muhyiddîn-i Hâvelî ve İlmi Kişiliği," Uluslararası Veyssel Karenî ve Manevî Kültür Mirasımız Sempozyumu, 20-21 Mayıs 2011, Ankara, 227-243.

⁸⁰ Ahmed el-Haznevi'nin halifesidir. Hayatı için bk. Korkusuz, Nehri'den Hazne'ye Meşayihî Nakşibendi, 351-353.

⁸¹ Şeyh Muhammed Mâşuk el-Nûrşini'nin (Mutlu) oğludur. Molla Muhyiddin Evrensel'in halifesidir.

⁸² Molla Abdurrahman'ın oğludur. 07.11.2020 tarihinde geçirdiği Covid 19 rahatsızlığı sebebiyle vefat etmiştir.

Hüseynî⁸³ ve Molla Üveys Sanır.⁸⁴ Molla Abdurrahman hala hayatta olup Siirt'in Baykan İlçesine bağlı Ziyaret beldesinde ikamet etmekte olup hem babasının mirası olan ilmi faaliyetlerine, hem de şeyhinin emaneti olan irşat faaliyetlerine devam etmektedir.⁸⁵

2.1.5. Molla Mustafa Seyyidoğlu

Mustafa Seyyidoğlu 1935 yılında Batman ili Gercüş ilçesinde doğdu. Babası Seyyid Süleyman, Annesi Seyyide Kumru'dur. 1947'de Siirt'in Baykan ilçesinin Ormanpınar (Bilvanis) köyünde Abdülhakîm el-Hüseynî'nin medresesinde ilim tahsiline başladı. 1950'de Abdülhakîm el-Hüseynî ile beraber Bitlis'in Kasrik Beldesi'ne geldi ve ilim tahsiline burada devam etti. 1956'da icazet aldı ve Seyyide Huriye ile evlendi. Seyyidoğlu, ilk tasavvufi terbiyesini Abdülhakim el-Hüseynî ve Seydâ Muhammed Râşid gibi büyük zatlardan aldıktan sonra, son olarak 17 Ocak 2002 tarihinde Abdülbâki el-Hüseynî'den hilafet almıştır. 1 Temmuz 2019 yılında Kütahya ilinin Tavşanlı ilçesinde vefat etti. Cenazesi Mersin'de Mersin kabristanlığına defnedilmiştir. Seyyidoğlu şeyhinden önce irşat faaliyetlerinde bulunmadan vefat etmiş, geride halife bırakmamıştır.⁸⁶

2.1.6. Molla Muhammed Şeyhmus Ertekin

Asıl adı Muhammed Şeyhmus Ertekin. 20 Şubat 1947 yılında Mardin ilinin Mazıdağ ilçesinin Zangirt (Bilge) köyünde dünyaya gelir. Babası Molla İbrahim el-Botî'nin Siirt ilinin Eruh ilçesinden gelen silsilesi hep ağa olan bir soydan gelir.⁸⁷ Annesi Seyyide Halime Hanım'dır. Molla Muhammed İluhi, Molla İbrahim Bellî⁸⁸, Molla Hâvî⁸⁹, Molla Hıdır⁹⁰, Molla Abdussamed⁹¹, Molla Yahya⁹² gibi zevatlardan istifâde ettikten sonra geri kalan tahsilini Gadir ve Kasrik köylerinde Abdülhakîm el-Hüseynî'nin yanında tamamlayıp, 1971 yılının sonlarına doğru ilmi icazet alır. Daha sonra imam hatip olarak görev yapmaya başlar. Ertekin, ilk tasavvufi terbiyesini Abdülhakim el-Hüseynî ve Seydâ Muhammed Râşid gibi büyük zatlardan aldıktan sonra, son olarak 22.10.2015 tarihinde Abdülbâki el-Hüseynî'den hilafet almıştır. Molla Şeyhmus'un Divanen Camien adlı matbu bir eseri bulunmaktadır. Ertekin, birisi Seydâ Muhammed Râşid'in kızı olmak üzere üç evlilik yapmıştır. Molla Şeyhmus hala hayatta olup Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesine bağlı Ulubağ mahallesinde ilim ve irşat faaliyetlerine devam etmektedir.⁹³

2.1.7. Seyyid Muhammed Sâki el-Hüseynî

Muhammed Sâki el-Hüseynî 1962 yılında Bitlis ilinin Kasrik (Narlidere) köyünde dünyaya geldi. Abdülbâki el-Hüseynî'nin büyük oğlu, Menzil dergâhının şeyhlerindendir. İlk eğitimini babasından alan Sâki el-Hüseynî, çeşitli hocaların yanında okuduktan sonra en son babasının halifesi Molla İbrahim Kelhokî'den ilmi icâzet aldı. İlk tasavvufi terbiyesini dedesi Abdülhakim el-Hüseynî ve amcası Seydâ Muhammed Râşid gibi zatlardan aldıktan sonra, son olarak 2003 yılında babası Abdülbâki el-Hüseynî'den hilafet almıştır. Yaklaşık

⁸³ Seyyid Muhammed Râşid el-Hüseynî'nin oğludur.

⁸⁴ Suat Evrensel (Oğlu) ile kişisel görüşme 24 Mayıs 2025

⁸⁵ Abdurrezzak Evrensel (Torunu) ile kişisel görüşme, 18 Mart 2025.

⁸⁶ Muhammed Salih Seyyidoğlu (Oğlu) ile kişisel görüşme, 6 Nisan 2025.

⁸⁷ Ahmed el-Haznevi'nin müridi ve talebisidir.

⁸⁸ Abdurrezzak el-Halilî'nin halifesidir.

⁸⁹ Muhyiddin el-Hâvelî'nin halifesidir.

⁹⁰ Abdülbâki el-Hüseynî'nin ilk halifesidir.

⁹¹ Abdülhakîm el-Hüseynî'nin halifesidir.

⁹² Muhammed Râşid el-Hüseynî'nin halifesidir.

⁹³ Ahmet Ertekin (Oğlu) ile kişisel görüşme 24 Mayıs 2025.

yirmi sene boyunca babasının halifesi olarak hizmetinde bulunmuş, babasının vefatından sonra ise kardeşleri Muhammed Fettah ve Muhammed Mübarek ile birlikte Menzil dergâhında irşat makamına geçmiştir. Sâki el-Hüseyinî hayatında bir evlilik yapmıştır. Bu evliliği amcası Seydâ Muhammed Râşid'in kızıyladır. Bu evlilikten Yakup, Muhammed Râğıp ve Abdussettar adında üç erkek, üçte kız olmak üzere toplam altı çocuğu olmuştur. Ârifler Yolunun Edepleri⁹⁴, Aile Saadeti⁹⁵, Hayat Dengemiz⁹⁶, Hatm-i Hâcegân ve Saadetli Sâdâtı⁹⁷, Aileyi Yaşat Ki Ümmet Yaşasın⁹⁸ ve Özden Söze⁹⁹ adlı eserleri bulunmaktadır. Sâki el-Hüseyinî'nin bilinen iki halifesi bulunmaktadır: Molla Şirin Eşit¹⁰⁰ ve Seyyid Sibgatullah el-Arvâsî¹⁰¹'dir. Sâki el-Hüseyinî hala hayatta olup babasından sonra Menzil köyünde ilim ve irşat faaliyetlerine devam etmektedir.

2.1.8. Seyyid Muhammed Fettah el-Hüseyinî

Muhammed Fettah el-Hüseyinî 1964 yılında Siirt ilinin Gadir köyünde dünyaya geldi. Abdülbâkî el-Hüseyinî'nin oğlu, Menzil dergâhının şeyhlerindendir. İlk eğitimini babasından alan Fettah el-Hüseyinî, çeşitli hocaların yanında okuduktan sonra en son babasının halifesi Molla İbrahim Kelhokî'den ilmi icâzet aldı. İlk tasavvufî terbiyesini dedesi Abdülhakim el-Hüseyinî ve amcası Seydâ Muhammed Râşid gibi zatlardan aldıktan sonra, son olarak 2014 yılında babası Abdülbâkî el-Hüseyinî'den hilafet almıştır. Fettah el-Hüseyinî hayatında bir evlilik yapmıştır. Bu evliliği amcası Seydâ Muhammed Râşid'in kızıyladır. Bu evlilikten İhsan, Muhammed Gâlip, Muhammed Nâfi, Abdulhalim ve Abdülhakim adında beş erkek çocuğu olmuştur. Fettah el-Hüseyinî'nin bilinen üç halifesi bulunmaktadır: Seyyid Tâceddin el-Hüseyinî¹⁰², Molla Ali Çetin ve Molla Ömer. Fettah el-Hüseyinî hala hayatta olup babasından sonra Menzil köyünde ilim ve irşat faaliyetlerine devam etmektedir.

2.1.9. Seyyid Muhammed Mübarek el-Hüseyinî

Muhammed Mübarek el-Hüseyinî 1971 yılında Adıyaman ilinin Menzil köyünde dünyaya geldi. Abdülbâkî el-Hüseyinî'nin oğlu, Menzil dergâhının şeyhlerindendir. İlk eğitimini babasından alan Mübarek el-Hüseyinî, Ürdün gibi çeşitli ülkelerde ve çeşitli hocaların yanında okuduktan sonra ilmi icâzet aldı. İlk intisabını amcası Seydâ Muhammed Râşid'den alan Mübarek el-Hüseyinî, amcasının vefatından sonra en sonunda babası Abdülbâkî el-Hüseyinî'nin yanında seyr u sülûkünü tamamlayarak 2022 yılında hilafet icazeti almıştır. Mübarek el-Hüseyinî hayatında bir evlilik yapmıştır. Bu evlilikten Muhammed Mürteza adında bir erkek, dört kız olmak üzere toplam beş çocuğu olmuştur.

⁹⁴ Muhammed Sâki el-Hüseyinî, *Arifler Yolunun Edepleri* (İstanbul: Serhend Yayınları, 2024).

⁹⁵ Muhammed Sâki el-Hüseyinî, *Aile Saadeti* (İstanbul: Serhend Yayınları, 2024,).

⁹⁶ Muhammed Sâki el-Hüseyinî, *Hayat Dengemiz* (İstanbul: Serhend Yayınları, 2024).

⁹⁷ Muhammed Sâki el-Hüseyinî, *Hatmi Hâcegan ve Saadetli Sadatı* (İstanbul: Serhend Yayınları, 2024).

⁹⁸ Muhammed Sâki el-Hüseyinî, *Aileyi Yaşat ki Ümmet Yaşasın* (İstanbul: Serhend Yayınları, 2024).

⁹⁹ Muhammed Sâki el-Hüseyinî, *Özden Söze* (İstanbul: Serhend Yayınları, 2025).

¹⁰⁰ Molla Şirin 18 Temmuz 1942 yılında Batman'da dünyaya geldi. Batman'da Kozluk'lu Molla Sabri'nin yanında ilmi icazetini alır. Abdülbâkî el-Hüseyinî'nin talebelik arkadaşısıdır. 28 Eylül 2024 tarihinde Sâki el-Hüseyinî'den halifelik alır. Molla Şirin şuan Batman'da ikamet edip, ilmi çalışmalarına devam etmektedir. Bk. Hasan Eşit (Oğlu) ile kişisel görüşme, 6 Kasım 2024.

¹⁰¹ Ağrı'nın Diyadin ilçesinde ikamet etmektedir. Neseben, Seyyid Muhammed Salih el-Arvâsî'nin torunu, Seyyid Muhammed Cesim el-Arvâsî'nin oğludur. Bk. Muhammed Reşid Arvâsî, *Vureykât min nebze menâkibi's-Seyyid Muhammed Sâlih el-Arvâsî* (İstanbul, 2009).

¹⁰² Şeyh Seyyid Muhammed Râşid el-Hüseyinî'nin oğludur.

Ehli Tasavvuf¹⁰³, Kurtuluş Gemisi Ehli Beyt¹⁰⁴, Helal Lokma - Ehlullah Sofrası¹⁰⁵, Muhabbet Peteği¹⁰⁶, Yolumuzu Aydınlatan Kandil Semerkand¹⁰⁷, Ehli Hizmet¹⁰⁸, Ehli İstişare¹⁰⁹, Ehli İrfan Sohbetleri 1¹¹⁰ ve Ehli İrfan Sohbetleri 2¹¹¹ adlı eserleri bulunmaktadır. Mübarek el-Hüseyinî hala hayatta olup babasından sonra Menzil köyünde ilim ve irşat faaliyetlerine devam etmektedir.

2.2. Eserleri

Abdülbâki el-Hüseyinî'nin hayattayken kaleme aldığı tek eser, *el-Minhâcü's-Senî fî Âdâbi's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî* adlı çalışmadır. Eser, tasavvuf, sûfilik ve özellikle Nakşibendiyye tarikatının âdâbına dair bilgiler sunmakta; bu esasları Kur'an, Sünnet ve müridlerin sözleriyle temellendirmektedir. Son bölümde, müminlere yönelik nasihatlere yer verilmiştir. Vefatından sonra ise sohbetlerinden derlenen metinler, Semerkand Yayınları tarafından iki cilt hâlinde yayımlanmıştır: *Gavs-ı Sâni Sohbetler 1* ve *Gavs-ı Sâni Sohbetler 2*.

2.2.1. Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseyinî'nin "el-Minhâcü's-Senî fî Âdâbi's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî Kitabının Tanıtımı

2.2.1.1. Eserin Adı ve Telif Tarihi

Abdülbâki el-Hüseyinî, eserine "*el-Minhâcü's-Senî fî Âdâbi's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî*" adını verdiğini mukaddime bölümünün sonunda şu ifadelerle açıklar: "Allah Teâlâ'ya hamdolsun ki birçok konuyu kapsayan, güzel ve faydalı cümlelerle süslenen, kandilleri okuyan kişiyi aydınlatan, güneşi bakan kimseye ışıltı saçan bir kitap hâline geldi. Eserimizi, *el-Minhâcü's-Senî fî Âdâbi's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseyinî* diye isimlendirdik." ¹¹² Eserin hâtimesinde ise tamamlanma tarihine dair şu kayıt yer almaktadır: "Bu kitap, hicrî 1442 Rebîülevvel ayının 22. gününe tekabül eden milâdî 8 Kasım 2020 Pazartesi günü tamamlandı." ¹¹³

2.2.1.2. Eserin Yazılış Amacı

Tasavvuf ve tarikat âdâbını konu edinen eserler, İslâm düşünce tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Abdülbâki el-Hüseyinî, bu literatürün özellikle Nakşibendiyye tarikatına dair klasik metinler bakımından zengin olduğunu, ancak bu eserlerin büyük ölçüde önceki asırlarda kaleme alınmış olması sebebiyle günümüz okuyucusu açısından muhtasar ve anlaşılması güç kaldığını belirtmektedir. Bu duruma örnek olarak, Şeyh Fethullah el-

¹⁰³ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Ehli Tasavvuf* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015).

¹⁰⁴ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Kurtuluş Gemisi Ehli Beyt* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2010).

¹⁰⁵ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Helal Lokma - Ehlullah Sofrası* (İstanbul: Şadırvan Yayınları, 2016).

¹⁰⁶ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Muhabbet Peteği* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013).

¹⁰⁷ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Yolumuzu Aydınlatan Kandil Semerkand* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013).

¹⁰⁸ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Ehl-i Hizmet* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017).

¹⁰⁹ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Ehli İstişare* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2020).

¹¹⁰ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Ehli İrfan Sohbetleri 1: İmanımız Amelimiz* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2021).

¹¹¹ Muhammed Mübarek el-Hüseyinî, *Ehli İrfan Sohbetleri 2: Yolumuz Ahlakımız* (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2023).

¹¹² el-Hüseyinî, *el-Minhâcü's-Senî*, 20.

¹¹³ el-Hüseyinî, *el-Minhâcü's-Senî*, 631.

Verkânisi'nin Âdâbü't-Tarîkatî'n-Nakşibendiyye adlı eserini zikretmekte ve aradan geçen zamanın yeni bir izah ve tertibe ihtiyaç doğurduğunu vurgulamaktadır.¹¹⁴

El-Hüseynî, el-Minhâcü's-Senî fî Âdâbî's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî adlı eserini, bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla kaleme almıştır. Eserin temel hedefi; Nakşbendî sâdâtının âdâp ve esaslarını Kur'an ve Sünnet merkezli bir çerçevede ele almak, tasavvufa ve tarikat geleneğine yöneltile eleştirileri ilmî delillerle değerlendirmek ve bu alandaki yanlış kanaatleri tashih etmektir. Bu yönüyle eser, hem klasik tasavvuf mirasının güncel bir dille yeniden sunulmasını hem de Nakşbendî-Hâlidî geleneğin temel ilkelerinin sistematik biçimde ortaya konulmasını amaçlamaktadır.¹¹⁵

2.2.1.3. Eserin Muhtevası

Eser yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde tasavvuf ve sûfilikten Nakşbendîliğe; tevessülünden mürşid ve mürid hukukuna; râbitadan zikir ve hatm i hâcegân uygulamalarına; teberrükten kabir ziyaretine kadar birçok tasavvufî konu ele alınmaktadır. Ayrıca hatm i hâcegân duasının kısa şerhi ile birlikte, hadis-i şeriflerde vârid olan farz namazlardan sonraki tesbihat hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.¹¹⁶

Bölümlerden biri, sâlih zatları ve kâmil mürşidi ziyaret etmenin âdâbı ve faydalarını ele almaktadır. Bu faydalar şöyle sıralanmaktadır:

"Sâlihleri ve kâmil mürşidi ziyaret etmek önemlidir ve birçok faydası vardır. Çünkü onları ziyaret eden kişi manevî feyz ve faziletler elde eder. Bu faydaların bazıları şunlardır:

1. İmanın ve yakînin artması,
2. Rahmet melekleri tarafından kuşatılmak,
3. Rızâ olunan ahlâk ve övülen sıfatlara ulaşmak,
4. İlim elde etmek,
5. Tarikatı ve hakikati öğrenmek,
6. Günahlardan kaçınmak,
7. Kalplerin birbirine kaynaşması,
8. Muhabbetullahâ nail olmak,
9. Ecir ve sevap kazanmak,
10. Dünyevi ve uhrevî fayda elde etmek,
11. Gaflette olanı uyandırmak,
12. Allah'ı unutana Allah'ı hatırlatmak.¹¹⁷

Eserde ayrıca, günümüzde tasavvuf hakkında zihinlerde oluşan pek çok soru ve tereddüde cevap verildiği belirtilmektedir. Bu bağlamda tevbe ve intisap, râbita, vird, hatm-i

¹¹⁴ el-Hüseynî, *el-Minhâcü's-Senî*, 18.

¹¹⁵ el-Hüseynî, *el-Minhâcü's-Senî*, 19.

¹¹⁶ el-Hüseynî, *el-Minhâcü's-Senî*, 15-20.

¹¹⁷ el-Hüseynî, *el-Minhâcü's-Senî*, 240.

hâcegân, sekiz şart ve müşşid ziyareti gibi konular, ayet ve hadislerden delillerle açıklanmaktadır. Râbitaya ilişkin olarak müellif şöyle ifade etmektedir: "Alimler, sadıklarla beraber olmanın gerekliliği, Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] ittiba, Allah Teâlâ'ya ulaşmaya vesile arama, Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] salât getirme, geçmiş ümmetlerin kıssalarını hatırlama. Allah'ın nimetlerine, göklere ve yerlere ibret nazarıyla bakma ve bunları tefekkür etme hakkında indirilen ve râbitaya işaret eden birçok âyet-i kerimeden râbitanın meşruiyetine deliller çıkarmışlardır."¹¹⁸

Eserin son bölümünde Abdülbâkî el-Hüseynî'nin nasihatlerine yer verilmektedir. Bu bölümde özellikle Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Seniyye'ye sıkı bir şekilde sarılmanın önemi vurgulanmaktadır. Müellif, iki itikadi mezhepten birine uyarak Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın yoluna riayet edilmesini; dört ameli mezhepten biriyle amel edilmesini ve fıkıh öğrenilmesini tavsiye etmektedir. "Kardeşlerim" hitabıyla başlayan bu bölümde, müridlerin vakitlerini ibadet ve taatle ihya etmeleri, sâlihlerle beraber bulunmaları ve güzel ahlâkla ahlâklanması gibi nasihatler yer almaktadır.¹¹⁹

Abdülbâkî el-Hüseynî'nin, tekellüfsüz ve yalın bir üslup benimsediği belirtilmektedir. Onun bu yalın üslubu, eserinde de kendini göstermektedir. Eser, günümüz okuyucusunun anlayabileceği sadelik ve akıcılıktadır; tasavvufi terimlerin çoğu dipnotlarla açıklanmıştır. Eser, Arapça ve Türkçe olarak yayımlanmıştır. Semerkand Yayınevi tarafından sunulan eser, Nakşbendiyye Tarikatı ve Menzil Dergahı irşadının usul ve esasları hakkında birinci elden kaynak niteliği taşımaktadır.¹²⁰

Sonuç

Bu çalışmamızda, Nakşbendî-Hâlidî geleneği içerisinde yer alan ve günümüzde önemli bir irşat merkezi olarak faaliyet gösteren Menzil dergahı ile bu dergahın temsilcisi konumundaki Abdülbâkî el-Hüseynî'nin hayatı, ilmî ve tasavvufi faaliyetleri üzerinden söz konusu geleneğin çağdaş dönemdeki yansımaları ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, el-Hüseynî'nin ehl-i tarık bir aile ortamında yetişmiş olmasının, onun ilmî ve tasavvufi şahsiyetinin teşekkülünde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Babası Abdülhakîm el-Hüseynî ve ağabeyi Seyyid Muhammed Râşid el-Hüseynî vasıtasıyla erken yaşlardan itibaren Nakşbendî-Hâlidî geleneğin usul ve âdabı içinde yetişmesi, onun bu yolu süreklilik ve temsil açısından taşıyabilecek bir konuma gelmesini sağlamıştır.

Araştırmanın ortaya koyduğu temel sonuçlardan biri, Abdülbâkî el-Hüseynî'nin irşat anlayışının, Nakşbendî-Hâlidî geleneğin karakteristik unsurlarından olan zülcenaheyn (ilim-tasavvuf bütünlüğü) ilkesini merkeze alan bir yapı arz etmesidir. Medrese ile dergah birlikteliğini esas alan bu yaklaşım, yalnızca teorik bir söylem olarak kalmamış; Türkiye'nin pek çok il, ilçe, kasaba ve köyünde olduğu gibi Ürdün, Kırgızistan, Fransa ve Almanya gibi farklı ülkelerde de söz konusu dergâha bağlı medrese ve irşat merkezlerinin teşekkül etmesiyle fiilî bir karşılık bulmuştur. Bu durum, Menzil dergahının yalnızca yerel ölçekte değil, uluslararası düzeyde de etkili bir irşat ağı oluşturduğunu göstermektedir.

Çalışmada ayrıca Abdülbâkî el-Hüseynî'nin kaleme aldığı *el-Minhâcü's-Senî fî Âdâbî's-Şeyh Seyyid Abdülhakîm el-Hüseynî* adlı eserin, Menzil dergahı merkezli Nakşbendî-Hâlidî anlayışının temel ilkelerini ortaya koyan doktriner bir metin niteliği taşıdığını

¹¹⁸ el-Hüseynî, *el-Minhâcü's-Senî*, 255.

¹¹⁹ el-Hüseynî, *el-Minhâcü's-Senî*, 623-630.

¹²⁰ *Semerkand Aylık Tasavvufî Dergisi*, sayı 297, 58.

sonucuna ulaşılmıştır. Tevessül, teveccüh, râbîta, istimdat ve tevbe ile intisap gibi uygulamaların ayet ve hadisler çerçevesinde ele alınması, bu dergâhın tasavvuf anlayışında şer'î meşruiyet vurgusunun merkezi bir konumda bulunduğunu göstermektedir.

Sonuç itibarıyla Abdülbâkî el-Hüseynî, ilim ve irfan erbabının elinde yetişmiş bir sûfî olarak, irşat döneminde çok sayıda talebenin yetişmesine katkı sağlamış; icazet verdiği mürid ve halifeler aracılığıyla Menzil dergâhının etki alanının genişlemesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda ele alınan dergâh, Nakşbendî-Hâlîdî geleneği içerisinde günümüzde en etkin ve yaygın irşat merkezlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Serkan Aytaç – Uğur Gözel

Yazar Katkıları / Author Contributions

Çalışmanın Tasarlanması / Designing the Study: Serkan Aytaç / Author (%50), Uğur Gözel / Author (%50)

Veri Toplanması / Data Collection: Serkan Aytaç / Author (%50), Uğur Gözel / Author (%50)

Veri Analizi / Data Analysis: Serkan Aytaç / Author (%50), Uğur Gözel / Author (%50)

Makalenin Yazımı / Writing the Article: Serkan Aytaç / Author (%50), Uğur Gözel / Author (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / Article Submission and Revision: Serkan Aytaç / Author (%50), Uğur Gözel / Author (%50)

Kaynakça

- Arvâsî, Muhammed Reşîd. *Vureykât min nebze menâkibi's-Seyyid Muhammed Sâlih el-Arvâsî*. İstanbul: 2009
- Aslan, Mahsum. "Şark Uleması, Hıdır Akkoyun El Heseri." III, 393-398
- Baz, İbrahim. "Şeyh Ali Arıncı ve Arıncı/Tilfakîr Dergâhı." *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2016): 43-61
- Bildik, Kadir. *Beytüşşebap ve Molla Hüseyin Batevî Sempozyum Bildirileri*. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları No: 5, 2015
- Bozan, Metin. "Şeyh Cüneyd ez-Zokaydi ve 73 Fırka'ya Dair 'Haşiye'si." *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, cilt IV, sayı 8 (2012), 3-16
- Çiçek, M. Halil. "Fahrettin Yıldız." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013
- el-Hânî, Muhammed b. Abdullah. *el-Behcetü's-Seniyye fî Âdâbi't-Tarîkati'n-Nakşibendiyye*.
- el-Hüseynî, Abdülbâki. *Sohbetler*. Cilt 1. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2023
- el-Hüseynî, Abdülbâki. *Sohbetler*. Cilt 2. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2024
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Ehli İrfan Sohbetleri 1: İmanımız Amelimiz*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2021
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Ehli İrfan Sohbetleri 2: Yolumuz Ahlakımız*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2023
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Ehli Tasavvuf*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Ehli Tasavvuf*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Ehli İstişare*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2020
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Helal Lokma - Ehlullah Sofrası*. İstanbul: Şadırvan Yayınları, 2016
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Kurtuluş Gemisi Ehli Beyt*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2010
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Muhabbet Peteği*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013
- el-Hüseynî, Muhammed Mübarek. *Yolumuzu Aydınlatan Kandil Semerkand*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013
- el-Hüseynî, Şeyh Seyyid Abdülbâki. *el-Minhâcî's-Senî fî Âdâb-ı Şeyh Seyyid Abdülhakim el-Hüseynî*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2022
- el-Hüseynî, Yakup. *Altın Silsile*. İstanbul: Serhend Yayınları, 2024
- el-Hüseynî, Muhammed Sâki. *Aile Saadeti*. İstanbul: Serhend Yayınları, 2024
- el-Hüseynî, Muhammed Sâki. *Aileyi Yaşat ki Ümmet Yaşasın*. İstanbul: Serhend Yayınları, 2025
- el-Hüseynî, Muhammed Sâki. *Arifler Yolunun Edepleri*. İstanbul: Serhend Yayınları, 2024
- el-Hüseynî, Muhammed Sâki. *Hatmi Hâcegan ve Saadetli Sadatı*. İstanbul: Serhend Yayınları, 2024
- el-Hüseynî, Muhammed Sâki. *Hayat Dengemiz*. İstanbul: Serhend Yayınları, 2024
- el-Hüseynî, Muhammed Sâki. *Özden Söze*. İstanbul: Serhend Yayınları, 2025
- Erol Aykaç, Sadiye. *Seyyid Muhammed Râşid Erol*. İstanbul: Akış Yayınları, 2007
- Eroğlu, Mehmet Şerif. *Bütün Yönleriyle Arabkendi*. İstanbul: Kent Işıkları, 2004
- Gürbüzer, Selim. "Seyda Hazretlerinin Anısına." *Bayburt Postası*, 20 Ekim 2014. Erişim: 19 Aralık 2025
- Güldoğan, Lütfü. *Şeyh Ali Arıncı: Hayatı ve Menkıbeleri*. Siirt: Doğan-tepe Yayınları, 1997
- Ildıraz, Mehmet. *Ailede Saklı Cennet*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2022
- Kınacı, Selahaddin. *Gavs-ı Bilvânisî Hayatı*. İstanbul: Sey-Tac Yayınevi, 2017
- Kınacı, Selahaddin. *İşâretler*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017
- Kınacı, Selahaddin. *Seyda Hazretleri'nin Hayatı*. İstanbul: Sey-Tac Yayınevi, 2015
- Kartal, Necmettin. "Hâlidî Tarikatının Halifelerinden Molla Muhyiddin el-Hâvelî ve Tasavvufa Dair Fetvâları." *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidiliğin Bingöl ve Çevresi Üzerindeki Etkisi*, Ulusal Sempozyum, 04-05 Mayıs 2017, Bingöl, 2017
- Kavak, Abdulcebbar. *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidî Tasavvuf Geleneğinin Tarihi Gelişim Süreci*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013
- Korkusuz, M. Şefik. *Nehri'den Hazne'ye Meşayih-i Nakşibendi*. İstanbul: Kişisel Yayınlar, 2010
- Melikoglu, Abdulkadir. "Seyda Molla Yahya Ferhandî: The Life of Molla Yahya al-Farhandî." *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 1, no. 2 (2009): 140-152
- Özcan, Salih. "Seyyid Muhammed Râşid Erol'un Hayatı ve Tasavvufi Etkisi." *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8 (2016): 765-784
- Ozan, Ömer. *Hâdimü'l-Müslimin 1. Bölüm I "Onun Yanında" Sohbetleri, Menkıbeleri ve Nasihatleri*. Semerkand TV, YouTube. Erişim: 19 Aralık 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=ceelqBL-FZ0>
- Serdar, Mehmet Törehan. *Bitlis'te Yatan Gönül Sultanları*. İstanbul: Mostar Yayınları, 2019
- Tozlu, İbrahim. *Altın Silsile: Necmeddin b. Muhammed Nakşibendi*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2017
- Vikipedi. "Beytüşşebap." Erişim tarihi: 18 Aralık 2025
- Vikipedi. "Düğün-yurdu (Güçlönak)." Erişim tarihi: 8 Temmuz 2025

- Vikipedi. "Karaoğlak, Kozluk." 21 Eylül 2024
- Vikipedi. "Narlıdere (Bitlis)." Erişim tarihi: 12 Ekim 2025
- Vikipedi. "Ormanpınar (Baykan)." Erişim tarihi: 4 Haziran 2024
- Yurtgezen, Ali. *Hacegân Sultanları*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2022
- Semerkand Aylık Tasavvufî Dergisi. "Gavs-ı Sâni Şeyh Seyyid Abdülbâki el-Hüseynî" Özel Sayısı. Yıl 25, sayı 297. Eylül 2023
- Haşımoğlu, Salih. *Hâdimü'l-Müslimîn 2. Bölüm I "Üç Hayal, Üç Niyet"*. Medrese, Merkad, Dergah, Semerkand TV, YouTube. Erişim: 19 Aralık 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=ceelqBL-FZ0>
- Demiral, Fatih Yasin. *Hâdimü'l-Müslimîn 2. Bölüm I "Üç Hayal, Üç Niyet"*. Medrese, Merkad, Dergah, Semerkand TV, YouTube. Erişim: 19 Aralık 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=ceelqBL-FZ0>
- Özay, İbrahim Hakkı. *Gavs-ı Sâni Şeyh Seyyid Abdülbâki Elhüseynî Hz. Kasr-ı Arifan*. YouTube, 16 Temmuz 2023. Erişim: 19 Aralık 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=nhbcoF3EXkY>
- "Erol, Muhammed Raşid" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul : TDV Yayınları, 1995
- Pakış, Ömer. "Pakış, Yahya." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2019
- Bozan, Metin. e-*Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, cilt IV, sayı 8 (2012), 3-16

Kişisel Görüşmeler

- Elhüseyni, Muhammed Gâlip. Kişisel görüşme, 24 Eylül 2023
- Akkoyun, Ömer. Kişisel görüşme, 1 Ocak 2025
- Evrensel, Abdurrezzak. Kişisel görüşme, 18 Mart 2025
- Seyyidoğlu, Muhammed Salih. Kişisel görüşme, 6 Nisan 2025
- Ertekin, Ahmet. Kişisel görüşme, 24 Mayıs 2025
- Eşit, Hasan. Kişisel görüşme, 6 Kasım 2024